

ÖZET

Türklerin hayırseverliğe ve temizliğe verdiği önem, su tesisleri, sanat ve mimarilerinde önemli bir yere sahiptir. Hayır amaçlı yapılan çeşme ve sebiller dönemlerinin en zarif eserlerini oluşturmuşlardır. Osmanlı- Türk su mimarisinin en sanatsal yapıları olan sebiller; ayrıca Türk mimarisine özgü eserlerdir. Sebil, Arapça bir kelime olup, çeşitli tanımlara sahiptir. Yoldan gelip geçenlere hayır amaçlı su dağıtılan yerler olan sebiller de, özel gün ve gecelerde ise şerbet dağıtılan yerlerdir.

İstanbul meydan ve sokaklarının en güzel dekorlarından olan sebiller, mükemmel mimari düzenlemeleri, şebekeleri, taş süslemeleri, yazı, kalem işi gibi bezemeleri de dönem ve üslup özelliklerinin anıtsal örneklerini sunmaktadır. İstanbul'da Eminönü'nde yoğun olarak yapılan sebiller, geçmişte sosyal yardımlaşmaya verilen önemin en önemli belgeleridir.

IMPORTANCE and POSITION of EMINONU SABILS in İSTANBUL WATER ARCHITECTURE

The importance Turks give charity and cleanliness and water foundations have a prominent place in the art and architecture. Fountains and "sabil" built with a charitable purpose have been the most fine works of their periods. Sabil which are the most artistic constructions of Ottoman-Turkish water architecture are also important in terms of being peculiar to Turkish architecture. The word "sabil" is an Arabic word and has various definitions. Generally, it is a place where water is offered to the by passers with charity purposes. They are buildings to give fruit juice or sherbet in special days and evenings.

Sabil which are decorations of İstanbul's avenues and streets, present the monumental samples of the period with its embellishment, manuscripts, store carving and the architectural constructions. Sabil which are peculiar constructions of Ottoman architecture are intensive in Eminonu of İstanbul. It is impossible to distinguish sabil in rampartsshowing parallelism with sabil out of Eminonu. Sabil considered as a whole, are important in specifying the importance given to social and mutual aid.

Anahtar Kelimeler : İstanbul, Eminönü, sebil
Key Words : İstanbul, Eminonu, sabil

GİRİŞ

Osmanlı su mimarisinin zarif sanatsal eserleri olan sebiller¹, sadece Türk mimarisine özgü yapılarıdır. Sebil, yoldan gelen geçene parasız içme suyu, bayram, kandil gibi özel günlerde ise şerbet dağıtılan küçük hayır kurumlarıdır. Türk kültüründe bir yere su götürmek, bir susamışa bir tas su vermek veya bir yol üstünde çeşme, sebil yaptırmak, toplumda büyük bir hayır olarak kabul edilmiştir.²

En güzel sebil örneklerine, XIV. yüzyılda Türk Memluk döneminde Kahire'de³ ve Osmanlı başkenti İstanbul'da rastlanmaktadır. Su mimarisinin önemli bir bölümünü oluşturan sebiller, özellikle Osmanlı başkenti İstanbul'da doruk noktaya çıkarılmış ve XV. yüzyıldan itibaren büyük bir gelişme göstermiştir. Bu makalede, İstanbul Eminönü semtinde yer alan sebiller genel özellikleri ile kısaca tanıtılarak, sebil mimarisi içinde değerlendirilecektir.

* Bu çalışma, Şerife Tali, İstanbul Suriçi Sebilleri, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2005, adlı çalışmanın bir bölümü olan Eminönü Sebillerinden alınarak yeniden değerlendirilmiştir.

** Yrd.Doç.Dr. Atatürk Üniv. Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü,Erzurum (serifetali@gmail.com)

1- Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.16; Nur Urfaloğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller", Osmanlı Kültür ve Sanat Ans., C.10, Ankara, 1999, s. 456; Nur Urfaloğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları ve Korumaları, Yıldız Teknik Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık ABD. (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.2; Ayla Ödekan, "Sebil" Mad., Eczacıbaşı Sanat Ans., C.3, İstanbul, 1997, s. 1626; Ayla Ödekan, "Sebiller" Mad., DBİ. Ans., C.6, İstanbul, 1994, s.481; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniv. Edb. Fak. Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.3; İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.1; T.W. Haigh, "Sebil-Sabil" Mad., İslam Ans., C.10, İstanbul, 1966, s.292; Engin Özdeniz, İstanbul'daki Kaptan-ı Derya Çeşme ve Sebilleri, İstanbul, 1995, s.71; Semavi Eyice, "Sebil" Mad., İslam Ans., C.5/2, İstanbul, 1968, s. 1214/95; Asım Mutlu, "Sebillerimiz", Türkiye'miz, S.21, 1977, s.4; Celal Esad Arseven, "Sebil" Mad., Sanat Ans., C.4, İstanbul, 1983, s.1772-1774; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.18; Yılmaz Önge, "Selsebillerimiz", Vakıflar Dergisi, S.13, Ankara, 1981, s.339

2- Kazım Çeçen, İstanbul'da Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri, 1984, s.6; Hatice Aynur -T.Hakan Karateke, III. Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri, İstanbul, 1995, s.33-35; Ayhan Aytöre, "Türklerde Su Mimarisi", I. Türk Sanatları Kongresi, Ankara,1959, s.44; Sadi Nazım Nirven, İstanbul'da Fatih II. Sultan Mehmet Devri Türk Su Medeniyeti, İstanbul, 1953, s.13; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.17; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme-Sebil", Güzel Sanatlar, S.5, İstanbul, 1944, s.125-126; Yılmaz Önge, "Vakıf Müessesesinde Su ve Önemi", I. Vakıf Haftası, Ankara, 1984, s.23; Asım Mutlu, "Sebillerimiz", Türkiye'miz, S.21, 1977, s.2

3- Ahmet Ali Bayhan, "Osmanlı Dönemi Mısır'ında Mimari Değişimler" Osmanlı, C.10, Ankara, 1999, s.524; Ahmet Ali Bayhan, "Mısır'daki Yanım Daire Cepheli Sebil Kütüphaneleri", IV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazan ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (24-27 Nisan), Van, 2000, s.95; Ahmet Ali Bayhan, "Mısır'da Osmanlı Devri Mimarisi", Yüzyüncü Yıl Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi ABD Sanat Tarihi Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Van, 1999, s.429

Rüstem Paşa Sebili: Sebil, Rüstem Paşa tarafından 1562 M. de yaptırılmış⁴, külliye programında bir pencere sebili iken 1961 yılında yıkılmıştır. Mevcut yapısı orijinal olmayan sebil, tek pencere olup, iki yanında da birer çeşmeye yer verilmiştir (Foto-1).

Hüsrev Kethüda Sebili: Sebil, Hüsrev Kethüda tarafından 1565 M. de yaptırılmış⁵, külliye programında yamuk planlı bir köşe sebilidir. İki cepiteli olan sebil, mukarnas başlıklı dört sütunla üç pencere sahiptir. Sebilin üst örtüsü yıkılmış ve cephesi üst kısımda, mukarnas bir kuşakla çevrelenmiştir. Sebil, iç kısımda harap olup, burada özellikli bir çeşmesi vardır. İstanbul sebilleri içerisinde en eski tarihli olan sebil, günümüzde toprağa gömülü haldedir (Foto-2).

Divanyolu Mehmet Ağa Sebili: Divan yolunda yer alan sebil, Darüssade Ağası Mehmet Ağa tarafından 1580 M. de yaptırılmıştır.⁶ Davut Ağa'nın eseri olan sebil, üç pencere olup özgün özelliğini tamamen kaybetmiştir.

Çarşıkapı Mehmet Ağa Sebili: Sebil, Kızlar Ağası Mehmet Ağa tarafından 1585 M. de yaptırılmış⁷ yarım daire planlı bir köşe sebilidir. Dört pencere olan sebil 1890'lar da onarıldığı için ampir özellikler göstermektedir. Mehmet Ağa Sebili, iç kısımda mimari özellikleri tamamen değiştirilmiştir (Foto-3).

Mimar Sinan Sebili: Kanuni Sultan Süleyman için Mimar Sinan tarafından 1587 M. de yaptırıldığı bilinen⁸ sebil, külliye programında çokgen planlı bir köşe sebilidir. 1922, 1934 ve 1993 yıllarında restore ettirilen sebil, dikdörtgen formu ve altı pencere sahiptir. Mimar Sinan Sebili, küçük bir kubbe ile örtülmüş ve klasik özellikler gösterirken, bazı eklemelerle neo-klasik üsluba dönüştürülmüştür (Foto-4).

4- Kumbaraclar, a.g.e., s.63; Önge, Sinan'ın Sebilleri, s.114; Önge, a.g.e., s.22; Peköz, a.g.tez, s.26; Afan Egemen, İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri (Resimleri ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme ve Sebil) İstanbul, 1993, s.713

5- Kumbaraclar, a.g.e., s.7; Urfaloğlu, a.g.tez, s.15; Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.10; Egemen, a.g.e., s.396; Şerifoğlu, a.g.e., s.27; Peköz, a.g.tez, s.16

6- Kumbaraclar, a.g.e., s.11; Urfaloğlu, a.g.tez, s.21; Egemen, a.g.e., s.538; Peköz, a.g.tez, s.18

7- Kumbaraclar, a.g.e., s.69; Urfaloğlu, a.g.tez, s.141; Egemen, a.g.e., s.552; Şerifoğlu, a.g.e., s.29; Günay Pınar, 19. Yüzyıl Su Mimarısından Bent ve Sebiller, İstanbul Üniv. Edb. Fak. Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1969, s.34

8- Kumbaraclar, a.g.e., s.63; Urfaloğlu, a.g.tez, s.23; Egemen, a.g.e., s.30; Peköz, a.g.tez, s.20; Ünsal, a.g.m., s.10; Önge, Sinan'ın Sebilleri, s.115; Tarkan Okçuoğlu, "Mimar Sinan Türbe ve Sebili", DBİ. Ans., C.5, İstanbul, 1994, s.470; Aygen Bilge, "Mimar Sinan Hakkında Araştırmalar", Sanat Tarihi Yıllığı, C.V, İstanbul Üniv. Edb. Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1972-73, s.141-150

9- Kumbaraclar, a.g.e., s.11; Egemen, a.g.e., s.753; Şerifoğlu, a.g.e., s.32-33; Urfaloğlu, a.g.tez, s.27; Nur Urfaloğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller", Osmanlı, C.10, Ankara, 1999, s.467; Peköz, a.g.tez, s.57; Ünsal, a.g.m., s.10; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme-Sebil", Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.144

10- Kumbaraclar, a.g.e., s.15; Urfaloğlu, a.g.tez, s.35; Egemen, a.g.e., s.621; Peköz, a.g.tez, s.22; Çetintaş, a.g.m., s.144; Behçet Ünsal, "İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.17; Metin Sözen, "Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan", İstanbul, 1975, s.266; A.Vefa Çobanoğlu, "Kuyucu Murat Paşa Külliyesi" Mad., DBİ. Ans., C.5, İstanbul, 1994, s.142; Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler", Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.35

11- Kumbaraclar, a.g.e., s.19; Önge, a.g.e., s.188-190; Urfaloğlu, a.g.tez, s.57; Egemen, a.g.e., s.30; Peköz, a.g.tez, s.20 Zeynep Ahunbay (Nayır), "Sultan Ahmet Külliyesi" Mad., DBİ. Ans., C.7, İstanbul, 1994, s.56; Zeynep Nayır, Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası, İstanbul, 1975, s.44; A.Vefa Çobanoğlu, "Sultan Ahmet Camii ve Külliyesi" Mad., Thema Larousse, C.6, İstanbul, 1993, s.274-75; Tahsin Öz, "Sultan Ahmet Camii", Vakıflar Dergisi, S.1, Ankara, 1938, s.25-28; Ali Musluoğlu, Sultan Ahmet Tarih Alan Araştırması Çevre Düzenlemesi Öncesi İnceleme ve Metod Önerisi, İDGSA, Mimarlık Fakültesi Rölöve ve Restorasyon Kürsüsü (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1978, s.81; Erol Çetin, "Sultan Ahmet Araştırması" Rölöve ve Restorasyon Dergisi, S.6, s.70; Erhan Karca, Sultan Ahmet Külliyesinin Geçirdiği Evreler, Yıldız Teknik Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık ABD. (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1982, s.90

12- Kumbaraclar, a.g.e., s.27; Urfaloğlu, a.g.tez, s.53; Egemen, a.g.e., s.368; Peköz, a.g.tez, s.27; Çetintaş, a.g.m., s.144; Ünsal, Şebeke Sanatı, s.19; Ünsal, Klasik Sebiller, s.19; Ali Saim Ülgen, "Yeni Camii", Vakıflar Dergisi, C.2, Ankara, 1942, s.395; M. Uğur Demman, "Yenicami Sebili'nin Kitabesi", Lale Dergisi, S.4, İstanbul, 1986, s.14; İbrahim Ateş, "Yeni Camii Sebili ve Çeşmesi", İstanbul Yeni Camii ve Hüsnü Kasn, Ankara, s.64; Ertuğrul Başbuğ, Yeni Camii ve Külliyesi, İstanbul Üniv. Edb. Fak. Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1965, s.46; Ahmet Ali Bayhan, Yeni Camii, Atatürk Üniv. Sanat Tarihi ABD. (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1991, s.90; M. Sabri Doğan, İslam Su Medeniyeti ve Konya Sultan, Konya, 2004, s.27

Koca Sinan Paşa Sebili: Sebil, Sadrazam Koca Sinan Paşa tarafından 1593-1594 M. de yaptırılmıştır.⁹ Külliye programında, çokgen planlı olan köşe sebili, Davut Ağa'nın eseridir. Sebil, mukarnas başlıklı sütunlarla, sivri kemerli beş pencere sahiptir. Koca Sinan Paşa Sebili, mimari ve süsleme özellikleri ile klasik sebil mimarisinin en önemli temsilcisidir (Şekil-1, Foto-5).

Kuyucu Murat Paşa Sebili: Sebil, Kuyucu Murat Paşa tarafından 1606 M. de Mehmet Ağa'ya inşa ettirilmiştir.¹⁰ Kuyucu Murat Paşa Sebili, çokgen planlı olup külliye'nin güneydoğusundaki türbeyle bitişik olarak yaptırılmış bir köşe sebilidir. Sebil, mermer malzemeden ve mukarnas başlıklı sütunlarla, sivri kemerli beş pencere sahiptir. Sebilin pencereleri üzerindeki alınlıklar, altı kollu yıldızlar ve etrafında altıgenlerden oluşan mermer şebekelerle dolgulanmıştır. Türbe ile birlikte değerlendirilen sebil, klasik özellikleri devam ettirmektedir (Foto-6).

Sultanahmet Camii Sebilleri:

Sultanahmet Camii'nin avluya girişte yanlarda yer alan sebiller, Sultan Ahmet I. tarafından 1617 M. de yaptırılmıştır.¹¹ Külliye programında düzenlenen sebiller, dikdörtgen planlı ve iki pencere sahiptir. Dikdörtgen formu pencerelerde dörder su verme aralığı bulunmaktadır. Külliye'de yer alan arastada ayrıca dikdörtgen planlı bir köşe sebili daha bulunmaktadır. İki cepiteli, iki pencere olan bu sebil, günümüze bazı değişikliklerle gelmiştir. Külliye'deki sebiller, sade mimarileri ile klasik özelliklere sahiptir (Foto-7).

Yeni Camii Sebili:

Sebil, Sultan IV. Mehmet'in annesi Hatice Turhan Valide Sultan tarafından 1663 M. de mimar Mustafa Ağa'ya inşa ettirilmiştir.¹² Sebil, külliye programında, çokgen

planlı ve tamamen mermer malzemeden inşa edilmiştir. Mukarnas başlıklı dört sütunla üç cepheye ayrılan Yeni Camii Sebili, basık kemerli pencereleri, üstte sivri kemerlerle tamamlanmış ve iç kısmı stilize bitkisel motifli mermer şebekelerle dolgulanmıştır. Sebilin içerisi, çini ve kalem işi ile bezenmiş, dış üst kısmı da tamamen bezeme alanı olarak değerlendirilmiştir. Yan kısımda bir de çeşmesi olan sebil, 2003 yılında¹³ esaslı bir onarım geçirmiştir. İstanbul sebilleri içerisinde klasik özellikte ve aynı amaçla kullanılan tek sebilidir (Foto-8)

Tavşan Ağa Sebili: Dilsiz Tavşan Ağa tarafından 1669 M. de inşa ettirilmiştir.¹⁴ Sebil, çokgen planlı olup klasik özellikler göstermektedir. Baklava başlıklı sütunlarla ortada geniş, yanlarda dar üç pencereye ayrılan sebil, son dönemde tamamen yenilenmiştir (Şekil-2, Foto-9).

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebili: Sebil, Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından 1681 M. de yapımına başlanmış ve 1690 M. de oğlu Ali Bey tarafından tamamlanmıştır.¹⁵ Külliye programında, çokgen planlı bir köşe sebilidir. Sebil, düz kaideler üzerinde mukarnas başlıklı altı sütunla beş pencereye ayrılan sebilin üst kısmı, sivri kemerlerle hareketlendirilmiştir. Sivri kemerlerin içerisi farklı olarak balık pulu deseni ile işlenmiştir. Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa Sebili, klasik dönemin son örneklerinden olup, Lale devri özelliklerinin belirlemeye başladığı üslubu ile önemlidir (Foto-10).

Ayasofya Sebili: Sebil, mimari özelliklerinden dolayı XVIII. yüzyıl'a tarihlendirilmektedir. Ayasofya Sebili, külliye programında dikdörtgen planlı bir köşe sebilidir. Sebil, iki cepheye ve iki pencereye ayrılan, sade mermer mimarisi ve sütunlu

sundurması ile geç dönem ampir özellikler göstermektedir.

Sultan İbrahim Paşa Sebili: Sebilin hangi tarihte ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Genel özellikleri ile XVII. yüzyıla tarihlendirilen¹⁶ sebil, çokgen planlı bir köşe sebilidir. Dikdörtgen formu dört pencereye ayrılan sebilin, altıgenler ve yıldızlardan oluşan mermer oyma şebekeleri de oldukça estetikdir. Klasik özellikteki Sultan İbrahim Sebili sade ve zarif ölçülere sahiptir (Şekil-3, Foto-11).

Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa Sebili: Sebil, Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa tarafından 1708 M. de inşa ettirilmiştir,¹⁷ külliye programında çokgen planlı bir köşe sebilidir. Cephesi mukarnas başlıklı sütunlarla beş bölüme ayrılan sebilin üst kısmı, sivri kemerlerle hareketlendirilmiştir. Sivri kemerlerin içerisi farklı olarak balık pulu deseni ile işlenmiştir. Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa Sebili, klasik dönemin son örneklerinden olup, Lale devri özelliklerinin belirlemeye başladığı üslubu ile önemlidir (Foto-12).

Damat İbrahim Paşa Sebili: Sebil, Nevşehirli Sadrazam Damat İbrahim Paşa tarafından 1719 M. de inşa ettirilmiştir.¹⁸ Damat İbrahim Paşa Sebili, külliye programında, daire planlı bir köşe sebilidir. Mukarnas başlıklı sütunlarla beş pencereye ayrılan sebil, kaideden saçağa kadar tamamen bezenmiştir. Sebil, Lale devri ve klasik üslup özelliklerini iç içe sindiren mimarisi ve yüzeyde hiç boşluk kalmayan bezemesi ile yeni bir dönemin başlangıcını oluşturması açısından önemlidir (Şekil-4, Foto-13).

III. Ahmet Çeşme Sebilleri: Sebiller, III. Ahmet tarafından 1728 M. de mimarbaşı Kayserili Mehmet Ağa'ya inşa ettirilmiştir.¹⁹ İstanbul'un en

13- Şerife Tali, İstanbul Suriçi Sebilleri, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi ABD. Türk İslam Sanatları Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2005, s.52

14- Kumbaracılar, a.g.e.,s.27; Urfaloğlu, a.g.tez, s.55; Egemen, a.g.e., s.792; Şerifoğlu, a.g.e.,s.45; Peköz, a.g.tez, s.27; Ünsal, Klasik Sebiller, s.19; Urfaloğlu, a.g.m., s.467

15- Kumbaracılar, a.g.e.,s.29; Urfaloğlu, a.g.tez, s.57; Egemen, a.g.e., s.646; Şerifoğlu, a.g.e.,s.46; Peköz, a.g.tez, s.59; Ünsal, Klasik Sebiller, s.19; Çetintaş, a.g.m., s.144; A. Vefa Çobanoğlu, "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi", DBİ Ans., C.5, İstanbul, 1994, s.403; Asım Mutlu "Sebillerimiz", Türkiye'miz, S.21, İstanbul, 1977, s.3; Engin Özdeniz, İstanbul'daki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri ve Sebilleri, İstanbul, 1995, s.397

16- Kumbaracılar, a.g.e.,s.65; Urfaloğlu, a.g.tez, s.105; Şerifoğlu, a.g.e.,s.48; Peköz, a.g.tez, s.21; Ünsal, Klasik Sebiller, s.9-22; Çetintaş, a.g.m., s.144; Ünsal, Şebeke Sanatı, s.19; Önge, a.g.e.,s.24; Azade Akar, "Ayasofya'da Bulunan Türk Eserleri ve Süslemelerine Dair Bir Araştırma", Vakıflar Dergisi, S.9, Ankara, 1971, s.287; Sezer Tansuğ, "18. Yüzyılda İstanbul Çeşmeleri ve Ayasofya Şadırvanı", Vakıflar Dergisi, S. 6, İstanbul, 1965, s.93; Semavi Eyice, "Ayasofya" Mad., TDV. İslam Ans., C.4, İstanbul, 1991, s.216; Semavi Eyice, "Ayasofya Sebilleri" Mad., DBİ Ans., C.1, İstanbul, 1994, s.462; M. Kemal Altan, "Ayasofya Etrafında Türk Sanat Ekleri" Arkitekt, S.9, 1935, s.267;

17- Kumbaracılar, a.g.e.,s.31; Şerifoğlu, a.g.e.,s.51; Peköz, a.g.tez, s.30; Önge, a.g.e.,s.23; Özdeniz, a.g.e., s.311; Çetintaş, a.g.m., s.144; Semavi Eyice, "İbrahim Paşa (Kaptan) Külliyesi", Türk Ans., C.20, Ankara, 1972, s.4; Ünsal, Klasik Sonrası, s.17; Örcün Barışta, "İbrahim Paşa Sebili" DBİ Ans., C.4, İstanbul, 1994, s.131; Osman Ülkü, Lale Devri Çeşme ve Sebilleri, Atatürk Üniv. Fen Edb. Fak. Sanat Tarihi ABD. (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1991, s.30

18- Kumbaracılar, a.g.e., s.33; Peköz, a.g.tez, s.31; Ünsal, Klasik Sonrası, s.18; Önge, a.g.e., s.24; Semavi Eyice, "Damat İbrahim Paşa Külliyesi", C.8, DBİ Ans., İstanbul, 1994, s.443; Doğan Kuban, "Damat İbrahim Paşa Külliyesi" Mad. DBİ Ans., C.2, İstanbul, 1994, s.547; Doğan Kuban, İstanbul Bir Kent Tarihi, İstanbul, 1996, s.313; Münir Aktepe, "Damat İbrahim Paşa Evkafına Dair Vesikalar" Tarih Dergisi, C.13, S.17-18, İstanbul, 1963, s.18; Ethem Örtlek, İstanbul Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Külliyesi, Atatürk Üniv. Fen Edb. Fak. Sanat Tarihi ABD. (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1990, s.14; İ. Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, C.1, İstanbul, 1943, s.328; Betül Bakır, Mimaride Rönesans ve Barok Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri, Ankara, 2003, s.54-55

19- Kumbaracılar, a.g.e., s.35; Semavi Eyice, "Ahmed III. Meydan Çeşmesi" DBİ Ans., C.1, İstanbul, 1994, s.192-193; Semavi Eyice, "Ahmed III. Çeşmesi" TDV. İslam Ans., C.5, İstanbul, 1994, s.38; Semavi Eyice, "18. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klasik Üslubu" Sanat Tarihi Yıllığı IX-X, İstanbul, 1979-80, s.165; Ayda Arel, Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İstanbul, 1975, s.41; Ayla Ödekan, "Ahmet III. Sebili ve Çeşmesi" DBİ Ans., C.1, İstanbul, 1994, s.116-117; Ayla Ödekan, "Sebiller" Mad., Eczacıbaşı Sanat Ans., C.3, İstanbul, 1997, s.1627; Hatice Aynur, -T. Hakan Karateke, III. Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri, İstanbul, 1995, s.175-180; Hatice Aynur, "18. Yüzyıl İstanbul Çeşmeleri" Onsekizinci Yüzyılda Osmanlı Kültür: Ortam Sempozyumu Bildirileri (20-21 Mart 1997), İstanbul, 1998, s.35; Nuran Kara Pilehvarian, "Osmanlı Çeşme Mimarisi" Türkler, C.12, Ankara, 2002, s.249; Günsel Renda, "Yenileşme Döneminde Kültür ve Sanat" Türkler, C.15, Ankara, 2002, s.265-66; Özdeniz, a.g.e., s. 74

önemli simgelerinden olan III. Ahmet Çeşmesi'nin dört köşesinde yer alan sebiller, daire planlı ve bezeme açısından oldukça özelliğlidir. Sebiller, mukarnas başlıklı, yuvarlak formlu dört sütunla üç cepheye ayrılmıştır. Sebillerin, fistolu kemerli pencere şebekeleri de döneme özgü çiçek ve lale motifleri ile oluşturulmuştur. Sebiller pencere hizasından itibaren kuşaklar halinde saçağa kadar tamamen farklı motiflerle bezenmiştir. III. Ahmet Çeşmesi'nin dört köşesindeki sebiller, aynı eksende yer alan sebiller kaide, süsleme ve mimari olarak tamamen aynı özelliklere sahiptir. Aynı eksen üzerinde olmayan sebiller ise plan ve mimari özellikleri ile aynı olmasına rağmen kaide ve şebekelerdeki bezemeleri ile farklı özellikler göstermektedir. III. Ahmet Çeşmesi'nin sebilleri, klasik planın Lale devri özellikleri ile birlikte uygulandığı, Türk su mimarisinin en zarif eseridir (Foto-14).

Rehabula Kadın Sebili: Rehabula Kadın tarafından inşa ettirilen sebilin, kesin yapım tarihi bilinmemektedir. Banisinin mezar taşında 1734 M. tarihi kayıtlı olup bu tarih, sebilin inşa tarihi olarak kabul edilmektedir.²⁰ Rehabula Kadın Sebili, çokgen planlı, üç pencere köşe sebili olup, sade mimarisi ile klasik özellikler göstermektedir (Foto-15).

Kapalıçarşı Beşir Ağa Sebili: Sebil, I. Mahmut'un Kızlarağası olan Beşir Ağa tarafından 1738 M. de inşa ettirilmiştir.²¹ Klasik özellikler gösteren sebil, çokgen planlıdır. Mukarnas başlıklı sütunlarla ayrılan cephe, üç pencere köşelidir. Sade bir mimariye sahip olan Kapalıçarşı Beşir Ağa Sebili, özellikle iç mimaride tamamen değiştirilmiştir (Şekil-5, Foto-16).

Beşir Ağa Sebili: Sebil, I. Mahmut'un Kızlarağası olan Beşir Ağa tarafından 1745 M. de inşa ettirilmiştir.²² Beşir Ağa Sebili külliye programında, yarım daire planlı bir köşe sebilidir. Diğer

sebillerden farklı olarak sebil, içe kavisli olarak düzenlenmiş, kompozit başlıklı sütunlarla beş pencere köşelidir. Yanında bir de çeşmesi olan sebil, barok üslubun ilk uygulaması olması açısından önemlidir (Şekil-6, Foto-17).

Seyyid Hasan Paşa Sebili: Sebil, I. Mahmut'un Sadrazamı Seyyid Hasan Paşa tarafından 1745 M. de inşa ettirilmiştir.²³ Külliye programında ve yarım daire planlı olan sebil, yanındaki çeşmeyle birlikte geniş bir kütle oluşturmuştur. Sebil, kompozit başlıklı altı sütunla beş pencere köşelidir. Kaideye saçağa kadar zengin profillerle bezenen Seyyid Hasan Paşa Sebili, iç dış kıvrımlı oluşumlarla Türk sebil mimarisi içinde rokoko üslubun başyapıtlarındandır (Şekil-7, Foto-18).

Nuruosmaniye Sebili: Sebil, Sultan III. Osman tarafından 1755 M. de mimarbaşı Mustafa Ağa ve Simeon kalfaya inşa ettirilmiştir.²⁴ Külliye programında ve yarım daire planlı sebil, tamamen mermer malzemeden inşa edilmiştir. Kompozit başlıklı dört sütunla üç pencere köşelidir. Klasik plan düzeninde ve zengin eğrisel korniş profilleri, kartuşların üç boyutlu tasarımı, sütun başlıklarındaki volütler, deniz tarağı motifleri ile iki katlı havası verilmiştir. Nuruosmaniye Sebili, yuvarlaklaşan hatları ile de barok mimarinin en önemli örneği olarak kabul edilmektedir. Sebilin katlı silmeleri ve yüzeyden taşan bezemesinden dolayı rokoko üslup özelliği de ağır basmaktadır (Şekil-8, Foto-19).

Koca Ragıp Paşa Sebili: Sadrazam Koca Ragıp Paşa tarafından 1762 M. yılında yaptırılmış²⁵ olan yapı, Koca Ragıp Paşa Kütüphanesi'nin bahçe duvarının üzerinde barok-rokoko üslup özellikleri gösteren bir pencere sebili idi. Geniş bir saçakla örtülü iken tamamen yok olmuştur.

III. Mustafa (Laleli) Sebili: Sebil, III. Mustafa tarafından 1763 M. de mimar Tahir Ağaya inşa ettirilmiştir.²⁶ Laleli Sebili, külliye programında

20- Kumbaracılar, a.g.e.,s.37; Şerifoğlu, a.g.e.,s.63; Peköz, a.g.tez, s.35; Urfaloğlu, a.g.tez, s.79; Ünsal, Klasik Sonrası, s.18

21- Kumbaracılar, a.g.e., s.37; Şerifoğlu, a.g.e., s.63; Peköz, a.g.tez, s.97; Urfaloğlu, a.g.tez, s.81; Semavi Eyice, "Büyük Çarşı" Mad., TDV. İslam Ans., C.6, İstanbul, 1994, s.512; Egemen, a.g.e., s.199

22- Kumbaracılar, a.g.e., s.39; Şerifoğlu, a.g.e., s.64; Peköz, a.g.tez, s.37; Urfaloğlu, a.g.tez, s.87; Ünsal, Klasik Sonrası, s.21; Doğan Kuban, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul, 1954, s.106; M. Baha Tanman, "Hacı Beşir Ağa Külliyesi" Mad., DBİ. Ans., C.3, İstanbul, 1994, s.469; Necdet Sakaoğlu, "Beşir Ağa (Hacı)" Mad., DBİ. Ans., C.2, İstanbul, 1994, s.174; Abdülkadir Özcan, "Beşir Ağa (Hacı) Mad., TDV. İslam Ans., C.5, İstanbul, 1992, s.555; İsmigül Uzunay, İstanbul Çağaloğlu'nda Hacı Beşir Ağa Külliyesi, Atatürk Üniv. Fen Edb. Fak. Sanat Tarihi ABD. (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1993, s.40-42

23- Kumbaracılar, a.g.e., s.39-41; Şerifoğlu, a.g.e., s.67; Urfaloğlu, a.g.tez, s.89; Ünsal, Klasik Sonrası, s.21; Doğan Yavaş, "Seyyid Hasan Paşa Külliyesi" DBİ. Ans., C.6, İstanbul, 1994, s.544; Kamil Özdemir, Beyazıt'ta Hasan Paşa Külliyesi, Atatürk Üniv. Fen Edb. Fak. Sanat Tarihi ABD. (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1999, s.28

24- Kumbaracılar, a.g.e.,s.41; Urfaloğlu, a.g.tez, s.91; Ünsal, Klasik Sonrası, s.21; Doğan Kuban, "Nur-u Osmaniye Külliyesi" Mad., DBİ. Ans., C.6, İstanbul, 1994, s.100; Ahmet Efendi, Tarih-i Camii Şerif-i Nur-u Osmani, Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası İlavesi, İstanbul, 1335-37, s.1-51; Ali Öngül, "Tarih-i Cami-i Nuruosmani" Vakıflar Dergisi, S.24, Ankara, 1994, s.127; Fatma Yıldırımhan, Nur-u Osmaniye Külliyesi, Atatürk Üniv. Fen Edb. Fak. Sanat Tarihi ABD. (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1987, s.40; Kezban Filiz, 18. Yüzyılın İkinci Yarısında Yapılan İstanbul Sebilleri, Atatürk Üniv. Fen Edb. Fak. Sanat Tarihi ABD. (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1991, s.31; Doğan Kuban, "Tarih-i Cami-i Şerif-i Nur-u Osmani ve Onsekizinci Yüzyılda Osmanlı Yapı Tekniği Üzerine Gözlemler", Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler, İstanbul, 1982, s.123-140

25- Kumbaracılar, a.g.e., s.43; Peköz, a.g.tez, s.38; Urfaloğlu, a.g.tez, s.93; Egemen, a.g.e., s.696; Şerifoğlu, a.g.e., s.69

26- Kumbaracılar, a.g.e.,s.43; Şerifoğlu, a.g.e.,s.71; Urfaloğlu, a.g.tez, s.95; Peköz, a.g.tez, s.63; Önge, a.g.e.,s.24; Egemen, a.g.e., s.485; Arel, a.g.e., s.71; Ünsal, Klasik Sonrası, s.21; Gülsün Tanyeli, "Laleli Külliyesi" DBİ. Ans., C.5, İstanbul, 1994, s.192-193

değerlendirilmiş yarım daire planlı bir köşe sebilidir. Kompozit başlıklı altı sütunla beş bölüme ayrılmış, pencereler fistolu kemerli olup bronz şebekeleri de lale ve bitkisel motiflerle rokoko etkilidir. III. Mustafa Sebili barok-rokoko üslup özellikleri gösteren önemli bir yapıttır (Foto-20).

Recai Mehmet Efendi Sebili: Sebil, Sadrazam Recai Mehmet Efendi tarafından 1775 M. de Mehmet Tahir'in mimarbaşılığı zamanında inşa ettirilmiştir.²⁷ Sebil, Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebinin alt cephesinde yarım daire planlı bir cephe sebilidir. Korint başlıklı sütunlarla üç pencere olan sebil, üst kısımda hiç boş yer kalmayacak şekilde bezenmiştir. İlginç bir geometrik düzenlemeye sahip olan sebilin solunda bir de çeşme yer almaktadır. Recai Mehmet Efendi Sebili, kartuşları, deniztarayı, akant yaprakları gibi çeşitli motifleriyle barok-rokoko üsluptaki en güzel sebillerdendir (Şekil-10, Foto-21).

Hamidiye (I. Abdülhamit) Sebili: Sebil, Sultan I. Abdülhamit tarafından 1777 M. de mimar-başı Tahir Ağa'ya inşa ettirilmiştir.²⁸ Hamidiye Sebili çokgen planlı bir köşe sebilidir. Üçlü sütun demetleriyle beş pencere olan sebil, Türk sebil mimarisi içinde, zengin profilli kornişleri, eğri yüzeyleri ve farklı motifleri ile barok-rokoko üslup özelliklerinin anıtsallaştığı başyapıtlardandır (Şekil-9, Foto-22).

Cevri Kalfa Sebili: Sebil, Sultan II. Mahmut tarafından 1819-20 M. de²⁹ saray hareminden Cevri Kalfa isimli kadının ruhu için inşa ettirilmiştir. Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi'nin altında yer alan sebil, iki bölüm halinde düzenlenmiş bir cephe sebilidir. Cephenin ortasında bir de çeşmesi olan sebil pencereleri, dikdörtgen formlu ve sade bir düzenlemeye sahiptir. Cevri Kalfa Sebili ampir üsluplu sebillerdendir (Foto-23).

II. Mahmut Sebili: Sebil, Sultan Abdülmecit tarafından 1840 M. de Mimar Garabet Balyan'a inşa ettirilmiştir.³⁰ II. Mahmut Sebili yarım daire planlı olup, beş pencere olan bir düzenlemeye

sahiptir. İlkçağ Yunan mabetlerini andıran formu, sade abidevi mermer cephesi ve sütunları ile sebil, bir nympheum yapısını hatırlatmaktadır. II. Mahmut Sebili, Ampir özellikli sebillerin en anıtsal örneğidir (Şekil-11, Foto-24).

Ali Paşa Sebili: Sebil, Sadrazam Ali Paşa tarafından 1869 M. de İtalyan Mimar Bariori'ye inşa ettirilmiştir.³¹ Ali Paşa Sebili çokgen planlı olup, mukarnas başlıklı dört sütunla üç pencere olan. Pencereler dilimli ve şebekeleri hiçbir üsluba girmeyen karışık motiflerden oluşmuştur. Sebil, 1911 Mercan yangınından sonra 38 yıl harap kalmış ve 1949 yılında restore edilmeye başlanarak, 1952 yılında restorasyonu tamamlanmıştır. Sebil, sade düzenleme ise ile ampir özelliklere sahiptir (Foto-25).

Muradiye Sebili: Sebil, V. Murat Paşa adına 1876 M. de Mirmiran Mehmet Paşa tarafından inşa ettirilmiştir.³² Muradiye Sebili çokgen planlı bir köşe sebilidir. Tamamen mermer malzemenin inşa edilen sebil, beş pencere olan. Sebilin iki yanında sebil ile aynı formda iki çeşme yer almaktadır. İlk inşa edildiğinde klasik üslupta ele alınan sebil, daha sonra neo-klasik üslupta yenilenmiştir (Foto-26).

Değerlendirme

Osmanlı mimarisinde en güzel sanatsal sebil örneklerinin hemen hepsi İstanbul'da bulunmaktadır. İstanbul'da Eminönü, Fatih, Surdışı, Beyoğlu ve Üsküdar sebillerin yoğun olarak bulunduğu semtlerdir. Bu makalede kısaca tanıtılan Eminönü sebilleri, İstanbul sebilleri içerisinde toplam 29 sebilden ibarettir. Türk su mimarisinde önemli bir yere sahip olan sebiller, buldukları yer, plan, konum ve dönem özelliklerine göre bir gelişim göstermektedir.

Bu doğrultuda buldukları yere göre³³ bağımsız olarak düzenlenen, Eminönü sebilleri içerisinde, III. Ahmet Çeşme-Sebili (1728), en önemli müstakil sebilidir. Topkapı Sarayı önünde yer

27- Kumbaracılar, a.g.e.,s.45; Şerifoğlu, a.g.e., s.74; Urfaloğlu, a.g.tez, s.97; Peköz, a.g.tez, s.39; Önge,a.g.e.,s.24; Egemen, a.g.e., s.702; Ünsal, Klasik Sonrası, s.22; Bakır, a.g.e., s.75; Özdeniz, a.g.e., s.437; Doğan Kuban, "Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi ve Sebili" DBİ. Ans., C.6, İstanbul, 1994, s.318; Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler" Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.38-39
28- Kumbaracılar, a.g.e., s.45; Şerifoğlu, a.g.e.,s.76-77; Urfaloğlu, a.g.tez, s.97; Peköz, a.g.tez, s.39; Egemen, a.g.e., s.27-30; Ünsal, Klasik Sonrası, s.22; Bakır, a.g.e., s.74-75; Örcün Barışta, "Hamidiye Çeşmesi ve Sebili" DBİ. Ans., C.3, İstanbul, 1994, s.544; Birol Alpay, "Sultan Abdülhamit Külliyesi ve Hamidiye Medresesi" Sanat Tarihi Yıllığı, S.8, İstanbul, 1978, s.1-6; Birol Alpay, "Abdülhamit I. Külliyesi" Mad., DBİ. Ans., C.1, İstanbul, 1994, s.36; Semavi Eyice, "Hamidiye Külliyesi" Mad., TDV. İslam Ans., C.15, İstanbul, 1997, s.465; Semavi Eyice, "Hamidiye Külliyesi" Mad., TDV. İslam Ans., C.15, İstanbul, 1997, s.465; Arel, a.g.e., s.74; Çetintaş, a.g.m., s.146
29- Urfaloğlu, a.g.tez, s.115; Semavi Eyice, "Cevri Kalfa Mektebi" TDV. İslam Ans., C.7, İstanbul, 1993, s.461-62; Günay Pınar, 19. Yüzyıl Su Mimarısından Bent ve Sebiller, İstanbul Üniv. Edb. Fak. Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1969, s.32-33; Nur Urfaloğlu, "İstanbul Sebillerinde Görülen Tahribatlar ve Koruma Önerileri", Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, S.36/1-2, Ankara, 1993, s.415-18
30- Kumbaracılar, a.g.e., s.53; Şerifoğlu, a.g.e., s.82; Urfaloğlu, a.g.tez, s.123; Peköz, a.g.tez, s.61; Egemen, a.g.e., s.535; Günkut Akın,"II. Mahmut Türbesi ve Sebili", TDV. İslam Ans., C.5, İstanbul, 1994, s.262-65; Ünsal, Klasik Sonrası, s.21
31- Kumbaracılar, a.g.e.,s.57; Peköz, a.g.tez, s.44; Urfaloğlu, a.g.tez, s.135; Egemen, a.g.e., s.136; Şerifoğlu, a.g.e., s.83
32- Kumbaracılar, a.g.e., s.59; Urfaloğlu, a.g.tez, s.139; Peköz, a.g.tez, s.44; Egemen, a.g.e., s.84; Pınar, a.g.tez, s.33;
33- Nur Urfaloğlu, a.g.tez, s.178-187

alan çeşme-sebil, dört cephesi ile meydana hâkim konumdadır. Beyoğlu Saliha Sultan Sebili (1732)³⁴ ve Beyoğlu Fındıklı'da ki Koca Yusuf Paşa Sebili (1787)³⁵ de İstanbul sebilleri içerisinde diğer müstakil abidevi sebillerdir.

İstanbul sebil mimarisinde sebiller genellikle bir külliye programında ele alınmıştır. Eminönü sebillerinden; Rüstem Paşa Sebili (1562), Hüsrev Kethüda Sebili (1565), Mimar Sinan Sebili (1587), Koca Sinan Paşa Sebili (1592), Kuyucu Murat Paşa Sebili (1606), Sultanahmet Külliyesi Sebilleri (1617), Yeni Camii Sebili (1663), Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebili (1681), Ayasofya Sebili (1740-1742), Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa Sebili (1708), Damat İbrahim Paşa Sebili (1719), Soğukçeşme Beşirağa Sebili (1745), Seyyid Hasan Paşa Sebili (1754), Nur-u Osmaniye Sebili (1755), Laleli III. Mustafa Sebili (1762) ve Hamidiye Sebili (1777) külliye programında değerlendirilmiştir. Fatih Nişancı Mehmet Paşa Sebili (1589), Fatih Gazanfer Ağa Sebili (1591),³⁶ Fatih Hekimoğlu Ali Paşa Sebili (1733),³⁷ Beyoğlu Kılıç Ali Paşa Sebili (1580),³⁸ Üsküdar Valide Sultan Sebili (1709),³⁹ Üsküdar Ahmediye Sebili (1712), Eyüp Mihrişah Valide Sultan Sebili (1794),⁴⁰ Eyüp Şah Sultan Sebili (1800)⁴¹ ve Beyoğlu Nusretiye Sebili (1825)⁴² de bu programda düzenlenen diğer İstanbul sebilleridir.

Sebiller buldukları yere göre, bir yapı ile de birlikte değerlendirilmektedir. Bu yapılar genellikle bir çeşme veya bir mektep altı bazen de bir türbe yanında yapılmışlardır. Bu yapı grubunda en yaygın olanı çeşme ile birlikte değerlendirilenler olup, Yeni Camii Sebili (1663), III. Ahmet Çeşme Sebilleri (1728), Beşir Ağa Sebili (1745), Seyyid Hasan Paşa Sebili (1754), II. Mahmut Sebili (1745), Koca Ragıp Paşa Sebili (1762), Recai Mehmet Efendi Sebili (1775) ve Hamidiye Sebili (1777) çeşme ile birlikte değerlendirilen Eminönü sebillerindedir. Eyüp Mihrişah Valide Sultan Sebili

(1794), Beyoğlu Saliha Sultan Sebili (1732), Beyoğlu Koca Yusuf Paşa Sebili (1787) de, çeşme ile birlikte düzenlenmiş önemli diğer sebil örneklerindedir. Recai Mehmet Efendi Sebili (1775), Cevri Kalfa Sebili (1819-1820), Fatih Ebubekir Paşa Sebili (1723) ve Eyüp Şah Sultan Sebili (1800) de bir mektep altında yapılan sebillerdir.

Osmanlı mimarisinin gelişim sürecinde sebiller, dikdörtgen-yamuk, çokgen, yarım daire ve daire plan olmak üzere başlıca dört farklı plan tipi göstermektedir.⁴³ İstanbul'da II. Beyazıt döneminden itibaren ilk dönem sebilleri, genellikle yamuk, köşesi kesik veya önü kırma çıkıntılı kare planlarda ele alınmışlardır. Vefa'da Hüsrev Kethüda Sebili (1565), İstanbul'un en eski tarihli sebili olup yamuk planlıdır. Sultan Ahmet Külliyesi Sebilleri (1617), Ayasofya Sebili (1740-1742), Cevri Kalfa Sebili (1819-1820), dikdörtgen planlı, Eminönü sebillerinden olup, Eyüp'te Mustafa Ağa Sebili (1746), Fatih Ebubekir Paşa Sebili (1723), Beyoğlu Galata Halet Efendi Sebili (1819),⁴⁴ Üsküdar Ziyabey Sebili (1866)⁴⁵ de geç tarihli olmalarına rağmen dikdörtgen planda değerlendirilmiş diğer sebillerdir.

Sebillerde en yaygın kullanılan plan, çokgen plan tipi olup, klasik dönem, klasik sonrası ve Lale devrinin başlarında genellikle 6,8 ve 10 kenarlı olarak uygulanmıştır. Mimar Sinan Sebili (1587), bu planın öncüsü olup, sekizgen planıdır. Koca Sinan Paşa Sebili (1592), Fatih Gazanfer Ağa Sebili (1596), Fatih Bayram Paşa Sebili (1636)⁴⁶ klasik dönemde çokgen (sekizgen) planda ele alınan sebil örnekleridir. Kuyucu Murat Paşa Sebili (1606) ve Fatih Bayram Paşa Sebili (1634) türbe ile bağlantılı olup bu örneklerde çokgenin sayıları azalmaktadır. Dışa beş kenarlı olarak yansıtılan bu örneklerden sonra genellikle sebillerde kullanılan çokgen planın kenar sayıları azalarak kullanılmıştır. Yeni Camii Sebili (1663), klasik üslubun son örneklerinden olup, dışa üçgen kenarlarla yansıtılmıştır. Yerebatan

34- Kumbaracılar, a.g.e., s.35; Özdeniz,a.g.e., s. 74; Ünsal, Klasik Sonrası, s.18; İ. Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, C.2, İstanbul, 1945, s.73; Şerife Tali, İstanbul Beyoğlu Sebilleri, IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu (21-23 Nisan 2005), Erzurum, 2006, s.416

35- İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.47; Semavi Eyice, a.g.m., s.1214/98; Özdeniz, a.g.e., s.77-79; Şerifoğlu, a.g.e., s.156; Kuban, a.g.e., s.109; Peköz, a.g.tez, s.39; Ünsal, Klasik Sonrası, s.22

36- Kumbaracılar, a.g.e., s.11; Urfalıoğlu, a.g.tez, s.25; Peköz, a.g.tez, s.19; Egemen, a.g.e., s.663; Arda Kurul, İstanbul'un Fatih İlçesinde Yer Alan Osmanlı Sebilleri, Atatürk Üniv. Fen Edeb. Fak. Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 2003, s.23

37- Kumbaracılar, a.g.e.,s.37; Ünsal, Klasik Sonrası, s.18; Bakır, a.g.e., s.70; Çetintaş, a.g.m., s.144

38- Kumbaracılar, a.g.e., s.9; Peköz, a.g.tez, s.17; Çetintaş,a.g.m.,s.144; Özdeniz, a.g.e., s.73; Önge, Koca Sinan Sebilleri, s.116; Ünsal, Klasik Sebiller, s.19; Şerifoğlu, a.g.e., s.138

39- Kumbaracılar, a.g.e., s.31; Şerifoğlu, a.g.e., s.175; Urfalıoğlu, a.g.tez, s.219; Urfalıoğlu, a.g.m., s.467; Çetintaş, a.g.m., s.145; Gülçin Erol Gonca, "Yeni Valide Külliyesinin Lale Devri Mimarisi İçindeki Yeri" Üsküdar Sempozyumu, C.2, İstanbul, 2004, s.95

40- Kumbaracılar, a.g.e., s.47; Peköz, a.g.tez, s.40; Kuban, a.g.e., s.109; Çetintaş, a.g.e., s.146; Bakır, a.g.e., s.79; Urfalıoğlu, a.g.m., s.468

41- Kumbaracılar, a.g.e., s.51; Şerifoğlu, a.g.e., s.132; Kuban, a.g.e., s.110; Urfalıoğlu, a.g.m., s.468; Peköz, a.g.tez, s.40; Bakır, a.g.e., s.78

42- Kumbaracılar, a.g.e., s.51; Şerifoğlu, a.g.e., s.160; Bakır, a.g.e., s.80; Peköz, a.g.tez, s.42; Urfalıoğlu, a.g.m., s.468; Kuban, a.g.e., s.109; Çetintaş, a.g.e., s.146; Önge, a.g.e., s.24

43- Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.164-165

44- Kumbaracılar, a.g.e., s.51; Şerifoğlu, a.g.e., s.158; Urfalıoğlu, a.g.m., s.468; Peköz, a.g.tez, s.42

45- Peköz, a.g.tez, s.44; Ünsal, Klasik Sonrası, s.24

Urfalıoğlu, a.g.m., s.466; Özdeniz, a.g.e., s.73-74; Pınar, a.g.tez, s.59-61

46- Kumbaracılar, a.g.e.,s.23; Çetintaş, a.g.m., s.144; Urfalıoğlu, a.g.tez., s.49; Peköz, a.g.tez, s.25

Tavşanağa Sebili (1669), Vefa Rehabula Kadın Sebili (1734), Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebili (1681), Vezneciler Kaptan İbrahim Paşa Sebili (1708), II. Mahmut Sebili (1745), Sultan İbrahim Sebili (17.yüzyıl), Beşir Ağa Sebili (1738), Ali Paşa Sebili (1869), Muradiye Sebili (1876); Fatih Benlizade Sebili (1828)⁴⁷, Fatih Bala Tekke Sebili (1891)⁴⁸, Beyoğlu Kılıç Ali Paşa Sebili (1580), Üsküdar Ahmediye Sebili (1712), Eyüp I. Ahmet Sebili (1623)⁴⁹, Üsküdar Yeni Valide Sebili (1709) çokgen planda değerlendirilmiş başlıca İstanbul sebillerindedir.

Türk sebil mimarisinde klasik üsluptan sonra Lale devri ile birlikte, planlar yuvarlaklaşmaya başlamıştır. Bu dönemde yarım daire plan tipi yaygın olarak kullanılmıştır. XVIII. yüzyıl sonuna kadar devam eden bu tipin, ilk öncüleri, Mehmet Ağa Sebili (1585) ve Fatih Amcazade Hüseyin Paşa Sebili (1697) dir. Eyüp Mihrişah Valide Sultan Sebili (1794) yarım daire planıyla dışa doğru açılarak devam ettirilmiş, II. Mahmut Nusretiye Sebili (1825) ise kaide ve pencerelerin dışa vurgulanması ile tam yarım daire plan özelliği göstermektedir. Seyyid Hasan Paşa Sebili (1754) ise bu plan daha keskin hatlarla uygulandığı örnektir. Nur-u Osmaniye Sebili (1755), III. Ahmet Çeşme Sebilleri (1728) ve Beyoğlu Saliha Sultan Sebili (1732), bu planın İstanbul sebilleri içerisinde değerlendirildiği en abidevi başlıca örnekleridir. Recai Mehmet Efendi Sebili (1775), Üsküdar Sadettin Efendi Sebili (1741), Üsküdar Arif Hikmet Bey Sebili (1858)⁵⁰ ve Beyoğlu Mehmet Emin Ağa Sebili (1740)⁵¹ de yarım daire planının uygulandığı mimarileri ile önemli diğer sebillerdir.

Lale devri ile Osmanlı mimarisine giren batılılaşma etkileri tüm yapı çeşitlerinde etkisini göstermeye başlamıştır. Bu dönemde genel hatları ile ovalleşmeye başlayan planlar, giderek iç-dış bükey şekilde yuvarlaklaşmaya devam etmiştir. Damat İbrahim Paşa Sebili (1719), daire planlı bombeli yüzeyli ilk sebil olması açısından sebil mimarisinde önemlidir. Yüzeysel olarak dilimlenen sebil de, dairesellik kaideden saçağa kadar devam ettirilmiştir. Fatih Hekimoğlu Ali Paşa Sebili (1733) ise dairesel planın daha olgun halini yansıtan en olgun örnektir. III. Mustafa Laleli Sebili (1763) ve

Hamidiye Sebili (1777) ise plan, iç dış kıvrımlı olarak ele alınmıştır. Fatih Nakşidil Sultan Sebili (1818)⁵², Eyüp Şah Sultan Sebili (1800) ve farklı mimarisi ile II. Mahmut Sebili (1840), bu planın uygulandığı diğer önemli örnekleridir.

İstanbul sebilleri buldukları konumlarına göre de; pencere, köşe, cephe ve abidevi sebiller olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır.⁵³ İlk olarak pencere sebilleri, bir duvar yüzeyinde açılan bir veya birkaç pencereden oluşan sebillerdir. Sebil mimarisinde pencere sebillerinin sayısı oldukça azdır. Eminönü sebillerinden, Rüstem Paşa Sebili (1562), tek pencereli tipik bir örnektir. Tek pencereli diğer örnekler Fatih Topkapı Kara Ahmet Paşa Sebili (1586) ve Fatih Cerrah Osman Efendi Sebili (1586) dir. Fatih Nişancı Mehmet Paşa Sebili (1589), üç pencereli daha gelişmiş bir örnektir. Sultanahmet Külliyesindeki Sebiller (1617), Ayasofya Sebili (1740-1742), Sürdüşi Takyeci İbrahim Ağa Sebili (1578), Üsküdar Halil Paşa Sebili (1617)⁵⁴, Üsküdar Ziya Bey Sebili (1866), Üsküdar Kösem Valide Sultan Sebili (1640), basit mimari düzenlemelere sahip İstanbul sebilleri içerisinde diğer pencere sebilleridir.

Köşe sebilleri, cadde ve sokak köşelerinde dışarı taşıntılı olarak en basit ve en eski şekli aksettiren sebillerdir. Hüsrev Kethüda Sebili (1565), Ahmet Paşa Türbesinin köşesine yerleştirilmiştir. Mimar Sinan Sebili (1587), Gazanfer Ağa Sebili (1593-1596), Koca Sinan Paşa Sebili (1592), Kuyucu Murat Paşa Sebili (1606), Sultan İbrahim Sebili (XVII. yüzyıl), Kaptan İbrahim Paşa Sebili (1708), Beşir Ağa Sebili (1745), II. Mahmut Sebili (1745), Nur-u Osmaniye Sebili (1755), III. Mustafa Sebili (1763), Hamidiye Sebili (1777), Rehabula Kadın Sebili (1734), Fatih Benlizade Sebili (1828), Fatih Emine Hanım Sebili (XIX. yüzyıl), Beyoğlu Çinili Hamam Sebili (1847) ve Beyoğlu Kılıç Ali Paşa Sebili (1580), İstanbul sebilleri içerisinde köşede konumlandırılmış sebillerdir.

Külliyelerin en önemli parçası olan sebiller, bazen de çeşitli binaların veya hayır kurumlarının cephelerine yerleştirilmiştir. Fatih Amcazade Hüseyin Paşa Sebili (1697), daha ileri özellikler gösteren sıbyan mektebi altında bir çeşme ile birlikte yapılan Recai Mehmet Efendi Sebili (1775),

47- Kumbaracılar, a.g.e.,s.53; Urfaloğlu, a.g.tez., s.119; Peköz, a.g.tez, s.42; Pınar, a.g.tez, s.25; Şerifoğlu, a.g.e., s.111

48- Kumbaracılar, a.g.e.,s.61; Urfaloğlu, a.g.tez., s.143; Peköz, a.g.tez, s.45; Pınar, a.g.tez, s.36-37; Şerifoğlu, a.g.e., s.115

49- Kumbaracılar, a.g.e., s.17; Şerifoğlu, a.g.e., s.126; Urfaloğlu, a.g.m., s.466; Peköz, a.g.tez, s.24; Çetintaş, a.g.m., s.144; Ünsal, Klasik Sebiller, s.11

50- Kumbaracılar, a.g.e., s.57; Şerifoğlu, a.g.e., s.181; Urfaloğlu, a.g.m., s.212

51- Kumbaracılar, a.g.e., s.39; Çetintaş, a.g.m., s.146; Urfaloğlu, a.g.m., s.467

52- Kumbaracılar, a.g.e., s.50; Çetintaş, a.g.m., s.146; Ünsal, Klasik Sonrası, s.22; Peköz, a.g.tez, s.73; Şerifoğlu, a.g.e., s.108

53- Semavi Eyice, a.g.m., s.1214/95;Urfaloğlu, a.g.m., s.466; Özdeniz, a.g.e., s.73-74; Pınar, a.g.tez, s.59-61; Ödekan, a.g.m., s.1626-27

54-Kumbaracılar, a.g.e., s.19; Urfaloğlu, a.g.tez, s.233; Urfaloğlu, a.g.m., s.467; Şerifoğlu, a.g.e., s.172; Peköz, a.g.tez, s.23; Ünsal, Klasik Sonrası Sebiller, s.11

günümüzde bağımsız bir sebil haline gelen Yeni Cami Sebili (1763), Seyit Hasan Paşa Sebili (1754), Cevri Kalfa Sebili (1819-1820), II. Mahmut Sebili (1825), Eminönü'nü de yer alan başlıca cephe sebilleri. Beyoğlu Mehmet Emin Ağa Sebili (1740) ve Eyüp Mihrişah Valide Sultan Sebili (1794) de diğer önemli cephe sebilleri.

Abidevi sebiller, genellikle şehrin meydanlarında farklı planlarda inşa edilmiş çeşmeli sebillerdir. İstanbul'un en abidevi bağımsız sebilleri ilk örneği Sultanahmet Meydanı'nda yer alan III. Ahmet Çeşme ve Sebili (1728)'dir. Çeşme ile birlikte dikdörtgen planın dört köşesinde yer alan sebiller, mimari ve süsleme açısından da özelliğindedir. Geçmişte önemli bir meydana yer alırken günümüzde önünden geçirilen yol nedeniyle çukurda kalan Saliha Sultan Sebilli de özel bir konuma sahiptir. Bu sebil, III. Ahmet Çeşme Sebili'nden farklı özellikte değerlendirilmiş diğer abidevi örneklerdir.

İstanbul sebilleri tarihi gelişim sürecinde; Klasik, Lale devri, Barok-Rokoko ve Ampir özellikli olmak üzere dört farklı dönemde değerlendirilmiştir.⁵⁵ Klasik dönem sebilleri genellikle ölçülü, basit formlu, çokgen planlı ve sade süslemeleri ile klasik Osmanlı mimarisinin bütün üslup özelliklerini yansıtmaktadır.⁵⁶ İstanbul sebillerinden, Hüsrev Kethüda Sebili (1565), Mimar Sinan Sebili (1587), Koca Sinan Paşa Sebili (1592), Kuyucu Murat Paşa Sebili (1606), Sultanahmet Külliyesi Sebilleri (1617), Sultan İbrahim Sebili (XVII. yüzyıl), Tavşanağa Sebili (1669), Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebili (1688), Fatih Bayram Paşa Sebili (1595), Beyoğlu Kılıç Ali Paşa Sebili (1590), Eyüp Mustafa Ağa Sebili (1746), klasik özellikli sebiller olup bu tipin son örneği ise Yeni Cami Sebili (1663)'dir.

Klasik dönemden sonra sebil mimarisindeki ikinci dönem ise Lale devri olup, bu devirde klasik özellikler devam ederken, aynı zamanda birçok yeniliğin de girmeye başladığı dönemdir. Sebil planları ovalleşirken, süsleme anlamında da yeni kıvrımlı dallar, çiçekler, lale motifleri ile tüm yüzeyler hareketli bir şekilde bezenmeye başlamıştır. Sebillerde şebekeler ve kubbe saçakları da değişime uğrayan önemli diğer unsurlardır.⁵⁷ Fatih Amcazade Hüseyin Paşa Sebili (1634) ile başlayan bu devirde, Kaptan İbrahim Paşa Sebili

(1708), Damat İbrahim Paşa Sebili (1719), III. Ahmet Çeşme ve Sebili (1728), Beyoğlu Saliha Sultan Sebili (1732), Rehabula Kadın Sebili (1734), Beşir Ağa Sebili (1745), Fatih Hekimoğlu Ali Paşa Sebili (1723), Üsküdar Ahmediye Sebili (1712), Üsküdar Valide Sultan Sebili (1709) önemli başlıca örnekleridir.

Kısa süren Lale devrinden sonra barok-rokoko üslup özellikleri, Türk sentezinden geçirilerek sebil mimarisine yansıtılmıştır. Geleneksel karakterini koruyan sebiller de, planlar, iç dış bükeyli silmeli profiller, farklı tipteki başlıklar, "S", "C" kıvrımlar, dalgalı saçaklar, demet sütunlar, stilize palmeler, deniz kabukları, rokay, bord, kartuş, madalyon, ters konsol gibi motiflerle barok-rokoko sebiller şekillenmiştir. Bu dönemde süsleme mimariye hâkimdir.⁵⁸ Seyit Hasan Paşa Sebili (1754), plan ve süsleme anlayışı ile bu dönemin ilk temsilcisidir. Çağaloğlu Beşir Ağa Sebili (1745), daha sade düzenlemeli olup, dönemin en olgun ve en belirgin örneği ise Nur-u Osmaniye Sebili (1755)'dir. Sebil; planı, katlı silmeleri, ağır kornişleri ve bezeme özellikleri ile barok-rokokonun en girift tek örneğidir. III. Mustafa Laleli Sebili (1763), Recai Mehmet Efendi Sebili (1775), Hamidiye Sebili (1777), Beyoğlu Mehmet Emin Ağa Sebili (1740), Beyoğlu Koca Yusuf Paşa Sebili (1787), Eyüp Mihrişah Valide Sultan Sebili (1794), Eyüp Şah Sultan Sebili (1800), Beyoğlu Nusretiye II. Mahmut Sebili (1825), planları ve yoğun bezeme özellikleri ile bu döneme özgü diğer önemli örneklerdir. Cevri Kalfa Sebili (1819-1820), Fatih Benlizade Sebili (1828), Ayasofya Sebili (1740-1742), Beyoğlu Halet Efendi Sebili (1819) de bu dönemde yapılmış fakat sade olarak değerlendirilmiş sebil örnekleridir.

Barok-rokoko üslubun ağır etkisinden sonra ampir üslup ile birlikte sebiller de diğer mimari yapılarda olduğu gibi sadeleşmeye başlamıştır. Geleneksel tipten ayrılan sebil cepheleri, daha sade ve mermerle kaplanmıştır. Sebillerde yuvarlak formlu kemerler kullanılmış ve süsleme, yalındır.⁵⁹ Bu dönemin en önemli örneği ise, II. Mahmut Sebili (1825)'dir. İlkçağ mabetlerinin cephe düzenini yansıtan sebil, süslemesiz sade ve daire planlıdır. Çarşıkapı Mehmet Ağa Sebili (1585) ve Ali Paşa Sebili (1869) Fatih II. Mahmut Sebili (1745) de bu dönem onarım geçirmiş fakat tam

55- Urfaloğlu, a.g.tez, s.165-169; Urfaloğlu, a.g.m., s.466; Şerifoğlu, a.g.e., s.21; Ödekan, "Sebiller", s.481-82; Özdeniz, a.g.e., s.75-77; Behçet Ünsal, Klasik Sebiller Anıtları", s.9-21; Ünsal, Klasik Sonrası Sebiller, s.16-25

56- Ünsal, Klasik Sebiller Anıtları", s.9-21

57- Ayda Arel, Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İstanbul, 1975, s.40

58- Kuban, a.g.e., s.105; Doğan Kuban, "Barok Mimarisini" Mad., DBİ. Ans., C.2, İstanbul, 1994, s.61; Doğan Kuban, "Rokoko" Mad., DBİ. Ans., C.6, İstanbul, 1994, s.339; Ayla Ödekan, "Ampir Üslubu" Mad., DBİ. Ans., C.1, İstanbul, 1993, s.247; Bakır, a.g.e., s.65; Şerifoğlu, a.g.e., s.21; Ünsal, Klasik Sonrası Sebiller", s.16; Semavi Eyice, "Batı Sanat Akımlarının Değiştirdiği Osmanlı Dönemi Türk Sanatı" Türkler Ans., C.15, Ankara, 2002, s.291; Rüçhan Arık, Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı, Ankara, 1988, s.138; Günsel Renda, Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı, Ankara 1977, s.15

59- Şerifoğlu, a.g.e., s.21; Ünsal, Klasik Sonrası Sebiller, s.24; Ödekan, a.g.m., s.247

ampir üslupta değerlendirilmemiş sebillerdir. Bu dönemin diğer önemli örnekleri ise Fatih Olanlar Tekke Sebili (1871), Fatih Bala Tekke Sebili (1891), Üsküdar Ziya Bey Sebili (1866) ve Beyoğlu Çinili Hamam Sebili (1847)'dir.

İstanbul sebillerinin bezeme anlayışları da dönemlere göre değişmektedir. Klasik dönem sebilleri, genellikle sade olup, klasik süsleme aynen sebillerde de uygulanmıştır. Temel yapı malzemesi olan mermer, sade mimarili sebillerde dekorasyonu aratmayacak güçtedir. Sebillerin çokgen planlı gövdelerinde pencereleri ayıran sütunların, mukarnas veya baklava başlıkları klasik süslemeyi oluşturan unsurlardır. Bu dönem sebil şebekeleri de dörtgen, çokgen veya çeşitli yıldız motifleriyle şekillenmiş klasik motiflerdir. Sebiller üzerinde kufi, nesih, sülüs gibi çeşitli tekniklerde değerlendirilen yazı kuşakları da kullanılan önemli diğer süsleme unsurlarıdır. Sebillerde düz saçaklar, hafif silmeler, dönemin sonlarına doğru incelen burgulu sütunlar, fistolu kemerler ve bitkisel motifler de sade sebillerde hareketliliği sağlayan başlıca klasik süsleme özellikleridir. Klasik dönemin en yaygın bezeme özellikleri olan çini ve kalem işi, sebillerde sınırlı kullanılan unsurlar olup bu dönemde süsleme genellikle; sade, ölçülü ve abidedir.⁶⁰

Osmanlı mimarisinde Batılılaşma dönemi olarak nitelendirilen XVIII. ve XIX. yüzyıl da köklü bir kültür değişimi yaşanmış, yeni bir sanat ortamının başladığı süreç olmuştur. XVII. yüzyıl sonlarından itibaren, Mimar Sinan'ın ciddi akılcı üslubuna karşılık, Lale devri ile yeni hareketli bir üslup doğmuştur. Batıya özgü bazı öğeler Osmanlı mimarisinde yer almaya başlamıştır. Osmanlı kültürünün kalıplarına aykırı düşmedikleri ölçüde benimsenen öğeler, ilk olarak çeşme ve sebiller üzerinde denenerek halkın beğenisine sunulmuştur. Bu dönemde çeşitli stilize lale motifleri, gülcüler, meyveler, vazolar içerisinde çiçek ve yemişler, kıvrımlı dallar, hafif kabartma çerçeveler başlıca yeniliklerdir. Bu dönem sebillerinde bütün yüzeyler bezeme alanı olarak kullanılmıştır. Hareketli bezeme anlayışı sebil şebekeleri ve saçaklarda da devam ettirilmiştir.⁶¹

Osmanlı mimarisinde temelde bir başkent üslubu olan barok bezemede egemen olan rokoko üslubundan ayırmak zordur. İki üslupta da kul-

lanılan motifler benzerdir. Bu dönem sebillerinde bezeme ve süsleme yabancı kökenli olmakla birlikte, oldukça da ağırdır. Barok-rokoko üslup özellikli sebillerde akant yaprakları, "S-C" kıvrımlar, deniz kabuğu motifleri, kompozit başlıklar, kartuşlar, ağır profiller, eğrisel biçimler, demet sütunlar, çeşitli rozetler yüksek kabartma tekniğinde ve süslemede iç içe kullanılan önemli süsleme unsurlarıdır. İç mimaride sade olan sebiller dışarıda farklı süsleme anlayışı ile özellikle önceki dönemlere göre çok daha yoğun biçimde ve karmaşık kompozisyonlarla bezenmiştir.

Osmanlı mimarisinde XX. yüzyıl başlarına kadar devam eden ve tam olarak bir dönem üslubu olmayan ampir, eklektik üslup da kendine özgü süsleme unsurları olup, antik Yunan ve Roma biçimlerinin yalınlaştığı süsleme tarzıdır. Asil yalınlık, sakin yücelik ampir süslemenin en önemli felsefesidir. Bu dönem sebilleri barok-rokoko döneme göre bezeme, daha sınırlı, motifler birbirinden ayrı ve tek tek ele alınmıştır. Kılıç, bayrak demetleri, müzik aletleri, vazolar içinde çiçekler, tüy ve perde, motifleri sebillerde kullanılan başlıca motiflerdir. "S-C" ler yaprak biçiminde şekillenirken, aylama askı en yaygın kullanılan unsur olup, sütun başlıkları sade, kemerler ise yuvarlak veya düzdür. Sebillerde başlıca dört dönemde incelenen bezeme, her dönem gelişerek zenginleşmiştir. Türk mimarisine özgü yapılar olan sebiller, klasik dönemden sonra XVII. yüzyıl ile birlikte batı etkilerine açılmış ve sade, sakin süsleme yerini hareketli bir bezemeye bırakmıştır. Fakat süslemede doruk nokta, barok-rokoko dönemde olmuştur.

Dönem özelliklerine göre paralellik sağlayarak, bu üslupların karakteristik özelliklerini gösteren sebillerin⁶² şebekeler⁶³ de, mimariye paralel olarak süsleme özelliklerini tamamlayan diğer önemli unsurlardır.

Sonuç

Osmanlı su mimarisinin önemli bir bölümünü oluşturan sebil mimarisi XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar bir gelişim göstermektedir. Türk su mimarisinin başkenti olan İstanbul'da, Eminönü semtinde yer alan sebiller, en genel özellikleri ile bu makalede tanımlanarak İstanbul genelinde bulunan tüm sebiller ile

60- Urfaloğlu, a.g.m., s.466-467; Peköz, a.g.tez, s.15; Şerifoğlu, a.g.e., s.21; Ünsal, Klasik Sebiller, s.9; Aslanapa, a.g.e., s.541

61- Arel, a.g.e., s.40; Bakır, a.g.e., s.67; Arık, a.g.m., s.259; Semavi Eyice, "Batı Sanat Akımlarının Değiştirdiği Osmanlı Dönemi Türk Sanatı", Türkler, C.15, Ankara, 2002, s.288; Sezer Tansuğ, 18.Yüzyılda İstanbul Çeşmeleri ve Ayasofya Şadırvanı", Vakıflar Dergisi, S.6, İstanbul, 1965, s.93; Ünsal, Klasik Sonrası Sebiller, s.17

62- Renda, a.g.m., s.265; Arık, a.g.m., s.259; Örcün Barışta, "Başkent İstanbul'dan Örnekleriyle Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Çeşmeleri", Türkler Ans., C.12, İstanbul, 2002, s.242; Nuran Kara Pilevhravian, "Osmanlı Çeşme Mimarisi", Türkler, C.12, İstanbul, 2002, s.247; Hatice Aynur, "18.Yüzyıl İstanbul Çeşmeleri", 18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı Sempozyumu Bildirileri, İstanbul, 1988, s.33; Semavi Eyice, "XVIII. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klasik Üslubu", Sanat Tarihi Yıllığı, IX-X, İstanbul, 1980, s.163; Semavi Eyice, "Batı Sanat Akımlarının Değiştirdiği Osmanlı Dönemi Türk Sanatı", Türkler, C.15, Ankara, 2002, s.284; Urfaloğlu, a.g.m., s.464; Nurcan İnci Fırat, "XX. Yüzyıl Başlarında Görülen Osmanlı Mimarisi", Osmanlı Kültür ve Sanat Ans., C.10, Ankara, 1999, s.287; Bakır, a.g.e., s.81; Yılmaz Önge, "Mimar Koca Sinan'ın Sebilleri" Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu, Ankara, 1996, s.113

63- Gül Sarıdikmen Ahraz, 17. ve 19.yy. İstanbul Sebillerindeki Madeni Şebekeler, Çanakkale Onsekiz Mart Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi ABD. (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2001, s.271

- 1-Buldukları yere göre
- 2-Plan Özelliklerine göre
- 3-Konumlarına Göre
- 4-Dönem Özelliklerine Göre
- 5-Süsleme Özelliklerine Göre

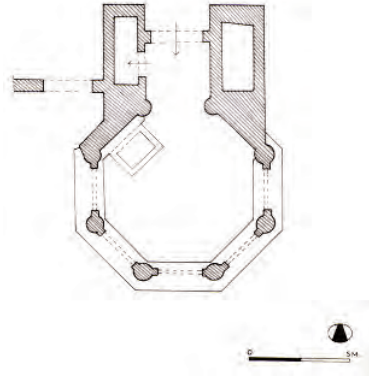
karşılaştırılarak, alt gruplar halinde değerlendirilmiştir. Değerlendirme kısmında ilk dört bölüm örneklerle karşılaştırılırken, sadece süsleme de, dönemlerin genel bezeme karakterleri belirtilmiş, örnekler daha önce verildiği için bu bölümde tekrarlanmamıştır.

Türk mimarisine özgü yapılar olup, geçmişte sosyal yardımlaşmanın ince birer sanat zevki olan sebiller, mimari karakterleri, konumları, yol güzergâhlarında, meydan hacimlerinin şekillenmesinde önemli roller oynamış yapılarıdır.

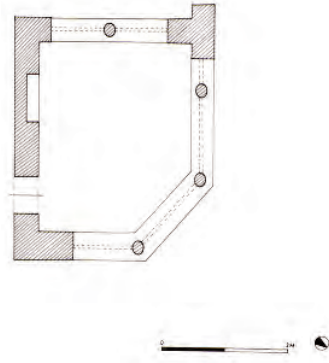
Mimari ve süsleme özellikleri ile anıtsal bir forma ulaştırılan sebiller, günümüzde tamamen kendi fonksiyonlarının dışında kullanılmaktadır. Bununla birlikte bazı sebiller kendi kaderine terk edilirken, bazıları da bakımsızlıktan yok olmakla karşı karşıyadır. Sadece Yeni Camii Sebili son olarak 2003 yılında tamamlanan restorasyonu ile İstanbul sebilleri içerisinde amacına uygun hizmet veren tek sebil olması açısından önemlidir.

Her geçen gün sayıları azalan ve nitelikleri değiştirilen sebiller, bilinçsiz bir şekilde yok edilmektedir. Bu kültür varlıklarına sahip çıkılarak gerekli bilincin verilmesi için sanat tarihçilere ilgili tüm kurum ve kuruluşlara önemli görevler düşmektedir.

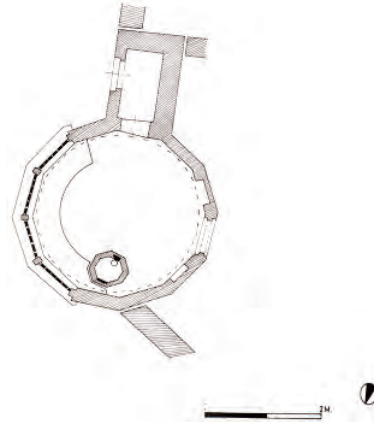
ÇİZİMLER VE RESİMLER

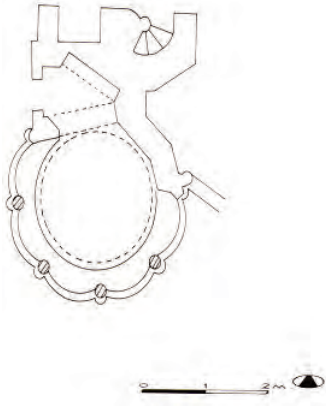
Şekil 1: Koca Sinan Paşa Sebili(B.Ü.'dan)

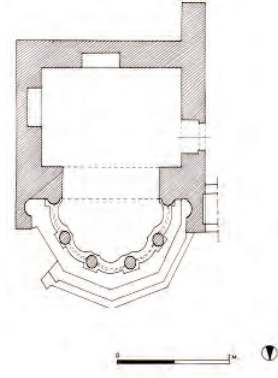
Şekil 2: Tavşan Ağa Sebili (N.U.dan)

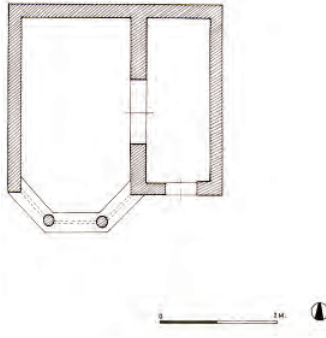
Şekil 3: Sultan İbrahim Sebili(B.Ü.dan)

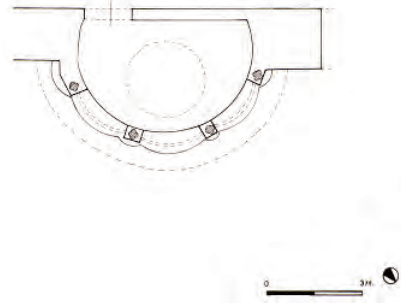
Şekil 4: Damat İbrahim Paşa Sebili (B.Ü. dan)

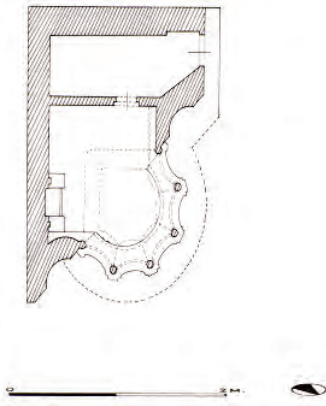
Şekil 7: Seyyid Hasan Paşa Sebili (B.Ü. dan)

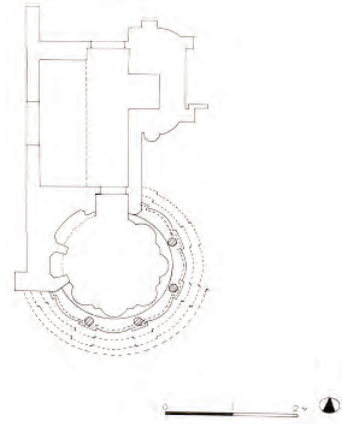
Şekil 5: Kapalıçarşı Beşirağa Sebili (B.Ü. dan)

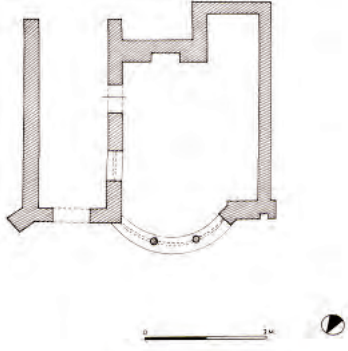
Şekil 8: Nur-u Osmaniye Sebili (B.Ü. den)

Şekil 6: Beşir Ağa Sebili (B.Ü. dan)

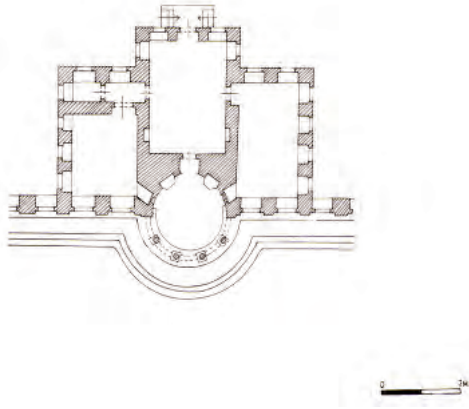
Şekil 9: Hamidiye Sebili (B.Ü. dan)

Şekil 10: Recai Mehmet Efendi Sebili(B.Ü.dan)

Foto-2.Hüsrev Kethüda Sebili

Şekil11: II. Mahmut Sebili(B.Ü.dan)

Foto-3.Çarşıkapı Mehmet Ağa Sebili

Foto-1.Rüstem Paşa Sebili

Foto-4. Mimar Sinan Sebili

Foto-5. Koca Sinan Paşa Sebili

Foto-8. Yeni Camii Sebili

Foto-6. Kuyucu Murat Paşa Sebili

Foto-9. Tavşanağa Sebili

Foto-7. Sultanahmet Sebili

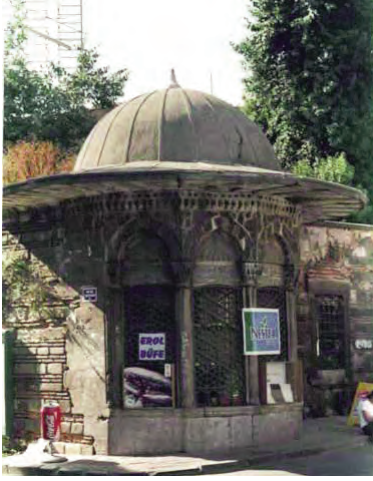
Foto-10. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebili

Foto-11. Sultan İbrahim Sebili Sebili

Foto-14.III. Ahmet Çesme Sebili

Foto-12.Kaptan-ı Deya İbrahim Paşa

Foto-15. Rehabula Kadın Sebili

Foto-13.Damat İbrahim Paşa Sebili

Foto-16.Kapalıçarşı Beşir Ağa Sebili

Foto-17. Beşir Ağa Sebili

Foto-20. III. Mustafa (Laleli) Sebili

Foto-18. Seyyid Hasan Paşa Sebili

Foto-21. Recai Mehmet Efendi Sebili

Foto-19. Nur-u Osmaniye Sebili

Foto-22. Hamidiye Sebili

Foto-23. Cevri Kalfa Sebili

Foto-26. Muradiye Sebili

Foto-24. II. Mahmut Sebili

Foto-25. Ali Paşa Sebili

KAYNAKLAR

Ahraz Sarıdikmen Gül, 17. ve 19.yy. İstanbul Sebillerindeki Madeni Şebekeler, Çanakkale Onsekiz Mart Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi ABD. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale, 2001

Akar Azade, "Ayasofya'da Bulunan Türk Eserleri ve Süslemelerine Dair Bir Araştırma", Vakıflar Dergisi, S.9, Ankara, 1971, s.214-218

Arel Ayda, Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İstanbul, 1975
Arseven Celal Esad, "Sebil" Mad., Sanat Ans., C.4, İstanbul, 1983, s.1772-1774

Aynur Hatice, "18.Yüzyıl İstanbul Çeşmeleri", 18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı Sempozyumu Bildirileri, İstanbul, 1988, s.33-42

Aytöre Ayhan, "Türklerde Su Mimarisi", I. Türk Sanatları Kongresi, Ankara, 1959, s.

Bakır Betül, Mimaride Rönesans ve Barok Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri, Ankara, 2003

Barışta Örcün, "Başkent İstanbul'dan Örnekleriyle Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Çeşmeleri", Türkler Ans., C.12, İstanbul, 2002, s.242-246

Barışta Örcün, "İbrahim Paşa Sebili" DBİ Ans., C.4, İstanbul, 1994, s.131-132

Bayhan Ahmet Ali, "Mısırdaki Osmanlı Devri Mimarisi", Yüzüncü Yıl Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi ABD Sanat Tarihi Bilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Van, 1999

Bayhan Ahmet Ali, "Mısırdaki Yarım Daire Cepheli Sebil Küttaplar", IV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (24-27 Nisan), Van, 2000,

s.95-102

- Bayhan Ahmet Ali, "Osmanlı Dönemi Mısır'da Mimari Değişimler" Osmanlı, C.10, Ankara, 1999, s.514-527
- Bilge Aygen, "Mimar Sinan Hakkında Araştırmalar", Sanat Tarihi Yıllığı, C.V, İstanbul Üniv. Edb. Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1972-73, s.141-163
- Çeçen Kazım, İstanbul'da Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri, 1984
- Çetintaş Sedat, "Türklerde Su-Çeşme-Sebil", Güzel Sanatlar, S.5, İstanbul, 1944, s.125-147
- Derman M. Uğur, "Yenicami Sebili'nin Kitabesi", Lale Dergisi, S.4, İstanbul, 1986, s.13-17
- Doğan Kuban, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul, 1954
- Doğan M. Sabri, İslam Su Medeniyeti ve Konya Suları, Konya, 2004
- Egemen Affan, İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri (Resimleri ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme ve Sebil) İstanbul, 1993
- Eyice Semavi, "18. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klasik Üslubu" Sanat Tarihi Yıllığı IX-X, İstanbul, 1979-80, s.163-189
- Eyice Semavi, "Ayasofya Sebilleri" Mad., DBİ. Ans., C.1, İstanbul, 1994, s.462-463
- Eyice Semavi, "Batı Sanat Akımlarının Değiştirdiği Osmanlı Dönemi Türk Sanatı", Türkler, C.15, Ankara, 2002, s.288-307
- Eyice Semavi, "Sebil" Mad., İslam Ans., C.5/2, İstanbul, 1968, s. 1214/95-98
- Eyice Semavi, "Türk Sanatında Şebekeler" Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.32-39
- Filiz Kezban, 18. Yüzyılın İkinci Yarısında Yapılan İstanbul Sebilleri, Atatürk Üniv.Fen Edb. Fak. Sanat Tarihi ABD. (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1991
- Haigh T.W., "Sebil-Sabil" Mad., İslam Ans., C.10, İstanbul, 1966, s.292
- Hatice Aynur -T.Hakan Karateke, III. Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri, İstanbul, 1995
- Kırca Erhan, Sultan Ahmet Külliyesinin Geçirdiği Evreler, Yıldız Teknik Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık ABD. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1982
- Kuban Doğan, İstanbul Bir Kent Tarihi, İstanbul, 1996
- Kumbaracılar İzzet, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938
- Kurul Arda, İstanbul'un Fatih İlçesinde Yer Alan Osmanlı Sebilleri, Atatürk Üniv. Fen Edeb. Fak. Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Erzurum, 2003
- Mutlu Asım, "Sebillerimiz", Türkiye'miz, S.21, 1977, s.3-7
- Nayır Zeynep, Osmanlı Mimarlığında

- Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası, İstanbul, 1975
- Nirven Sadi Nazım, İstanbul'da Fatih II. Sultan Mehmet Devri Türk Su Medeniyeti, İstanbul, 1953
- Okçuoğlu Tarkan, "Mimar Sinan Türbe ve Sebili", DBİ. Ans., C.5, İstanbul, 1994, s.470-471
- Ödekan Ayla, "Ahmet III. Sebili ve Çeşmesi" DBİ. Ans., C.1, İstanbul, 1994, s.116-117
- Ödekan Ayla, "Sebil" Mad., Eczacıbaşı Sanat Ans., C.3, İstanbul, 1997, s.1626-1627
- Ödekan Ayla, "Sebiller" Mad., DBİ. Ans., C.6, İstanbul, 1994, s.481-482
- Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995
- Önge Yılmaz, "Vakıf Müessesesinde Su ve Önemi", I. Vakıf Haftası, Ankara, 1984, s.23-32
- Önge Yılmaz, "Mimar Koca Sinan'ın Sebilleri" Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu, Ankara, 1996, s.114-116
- Önge Yılmaz, "Selsebillerimiz", Vakıflar Dergisi, S.13, Ankara, 1981, s.339-352
- Önge Yılmaz, Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1997
- Özdeniz Engin, İstanbul'daki Kaptan-ı Derya Çeşme ve Sebilleri, İstanbul, 1995
- Peköz Birsen, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniv. Edb. Fak. Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Tezi), İstanbul, 1963
- Pınar Günay, 19. Yüzyıl Su Mimarisinden Bent ve Sebiller, İstanbul Üniv. Edb. Fak. Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1969
- Pilevhravian Nuran Kara, "Osmanlı Çeşme Mimarisi", Türkler, C.12, İstanbul, 2002, s.247-253
- Renda Günsel, Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı, Ankara 1977
- Rüçhan Arık, Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı, Ankara, 1988
- Sözen Metin, Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan, İstanbul, 1975
- Tali Şerife, İstanbul Beyoğlu Sebilleri, IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu (21-23 Nisan 2005), Erzurum, 2006, s.415-421
- Tali Şerife, İstanbul Suriçi Sebilleri, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi ABD. Türk İslam Sanatları Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2005
- Tanışık İ. Hilmi, İstanbul Çeşmeleri, C.I, İstanbul, 1943
- Tanışık İ. Hilmi, İstanbul Çeşmeleri, C.II, İstanbul, 1945
- Tansuğ Sezer, 18.Yüzyılda İstanbul Çeşmeleri ve Ayasofya Şadırvanı", Vakıflar Dergisi, S.6, İstanbul, 1965, s.90-101
- Urfalıoğlu Nur, " İstanbul Sebillerinde

Görülen Tahribatlar ve Koruma Önerileri”, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, S.36/1-2, Ankara, 1993, s.419-425

Urfaloğlu Nur, “Osmanlı Mimarlığında Sebiller”, Osmanlı Kültür ve Sanat Ans., C.10, Ankara, 1999, s.457-468

Urfaloğlu Nur, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları ve Korumaları, Yıldız Teknik Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık ABD. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1989

Ülkü Osman, Lale Devri Çeşme ve Sebilleri, Atatürk Üniv. Fen Edb. Fak. Sanat Tarihi ABD. (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Erzurum, 1991
Ünsal Behçet, “ İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı”, Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.13-22

Ünsal Behçet, “Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları”, Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.16-25

Ünsal Behçet, “Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları”, Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.9-22.

GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ
SANAT DERGİSİ'NDE YAYINLANMAK ÜZERE GÖNDERİLECEK MAKALELERLE İLGİLİ
YAZIM KURALLARI

1-**Sanat Dergisi**, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nin yayın organıdır. Tüm bilim adamı, sanatçı ve sanatseverlerimizin, **sanatla doğrudan** ya da **dolaylı** olarak ilgili olan yazıları, dergimizde yayınlanabilir.

2-Sanat Dergisi hakemli yayın olup bilimsel içerikli yazıların yayınlanmasına imkân verir. Her yıl **Mayıs** ve **Kasım** aylarında yayınlanır. Gönderilen makaleler yayın kurulu tarafından incelendikten sonra konunun uzmanı en az iki hakeme gönderilir. Makaleler hakemlerin değerlendirmesi ve olumlu raporlarından sonra yayınlanır. Gerekirse makaleler daha fazla sayıda hakem değerlendirmesine tabi tutulabilir veya raporlardan biri olumlu diğeri olumsuz ise üçüncü hakem değerlendirmesine tâbi tutulur.

3-Yazılar ortalama olarak 20 sayfayı geçmemelidir.

4-Yazılar; IBM uyumlu bilgisayarlarda ve Microsoft Word Programında Times New Roman karakterinde yazılmalıdır. Metin ebadı (sayfa numaraları hariç) 15x22 cm ölçülerinde ve yazım kurallarına uygun olmalı, sayfa numarası üst ortaya ortalanacak şekilde verilmelidir. Metin 12 punto, dipnotlar ise 10 punto olmalıdır.

5-Yazarın (yazarların) adı makalenin başlığı altına yazılmalı, varsa akademik unvanı ve çalıştığı kurum ilk sayfada dipnotla belirtilmelidir.

6-Başvurular **iki nüsha yazı ve bir CD kaydı** ile yapılmalıdır. Yazılarda **iletişim adresi, telefon numarası** ve **e-mail adresleri** bulunmalıdır.

7-Her türlü grafik, çizim, fotoğraf dijital ortama aktarılarak 300 DPI çözünürlükte ve TIFF formatında kaydedilmelidir. Metin içerisinde kullanılan tüm görsel malzemeler ayrıca bir dosya yapılarak metin belgesi ile birlikte CD içerisine eklenmelidir. Grafik, şekil, fotoğraf vb. alt yazıları, ilgili resmin altında bulunmalı ve metin içerisinde de ilgili görsele atıf yapılmalıdır. Resim, çizim ve fotoğraflar metin içerisinde JPEG formatta kullanılabilir.

8-Referans kullanımında seçilen geçerli yöntem, sayfa altı dipnot şeklinde olmalı ve seçilen bu yöntem kendi içinde tutarlı olmalıdır.

9-Makalelerin **Türkçe** ve **İngilizce özet**i bulunmalıdır (100 – 200 kelime arası).

10-Makalelere en az üç, en çok beş adet Türkçe (anahtar kelime) ve İngilizce (Key Words) eklenmelidir.

11-Kaynaklar makale sonunda standartlara uygun şekilde verilmeli ve alfabetik sıra ile dizilmelidir.

12-Her sayıda, yazar veya yazar grubunun **en fazla bir makalesi yayınlanır**.

13-Yayın kurallarına uymayan ve büyük değişiklik gerektiren yazılar, uyarılarla birlikte yazarlarına geri gönderilecektir. Yayınlanan yazıların tüm sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazıların kesin yayın tarihi, dergi içeriği göz önüne alınarak belirlenir. Yayın kuruluna ulaşma tarihi belirleyici değildir.

14-Yukarıda belirtilen koşullara uygun olarak hazırlanmış yazılar, ekleriyle birlikte aşağıdaki adrese gönderilmelidir:

SANAT DERGİSİ
Yayın Koordinatörlüğü
Atatürk Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi
25240-ERZURUM